

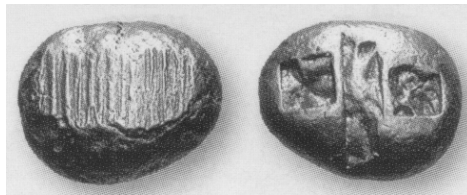
Griek antiek: in den beginne

De oudste munten ontstonden rond 650 vC in Lydië en in de Griekse koloniesteden van de Ionische kust (West-Turkije). Ze waren aanvankelijk in electrum, een natuurlijke legering van goud en zilver, door de Griekse geschiedschrijver Herodotus ook ‘wit goud’ genoemd. De voornaamste functie van deze munten was het betalen van huursoldaten, allerlei officiële uitgaven en belastingbetaling. Bovendien waren zij het ruilmiddel bij uitstek voor de handeldrijvende Grieken uit de steden van Klein-Azië.

Een eerste serie munten werd vermoedelijk te Sardes geslagen en dragen op de voorzijde eerst een ‘barcode’-patroon, nadien een leeuwenkop, als teken van de koninklijke uitgifte.

Centrum van de antieke Griekse wereld

*Vroeg electrum-stater, 14,41 g, volgens muntstandaard van Milete, ca. 650-600 vC
vz - streepjesmotief kz - 2 incuse-slagen, aan weerszijde van een scheur (schaal 3/2)*

De keerzijde heeft een ruw incusum en is typisch voor de archaïsche muntslag: het werd verkregen door het gebruik van één of meerdere ijzeren staven om het muntplaatje bij het slaan op zijn plaats te houden. Aanvankelijk waren de afdrukken op de keerzijde nog erg vormeloos en onregelmatig, later verschenen er tekeningen, tot de gevorderde techniek toeliet om ook de keerzijde te slaan.

Daar men electrum steeds in een variabele samenstelling aantrof, werd overgegaan naar een kunstmatige legering van goud-zilver-koper. In de loop der jaren steeg echter het gehalte aan zilver en koper en nam de hoeveelheid aan goud af. Begrijpelijkerwijze zorgde deze onstabiele verhouding en de steeds wisselende samenstelling van de legering voor heel wat ongenoegen en wantrouwen.

1/3 electrum-stater (Trite), 4,72 g, koningen van Lydië (schaal 3/2)

Koning Croesus van Lydië (561-546 vC) verving rond 560 vC het electrum door een bimetallisch muntsysteem met gouden en zilveren munten. Wellicht heeft de technische ontwikkeling om electrum te kunnen splijten in goud en zilver, hier aan de grondslag gelegen.

*Gouden Croesus-stater, 8,02 g (lichte serie),
geslagen te Sardes, ca. 561-546 vC (schaal 3/2)*

De ‘Creseide’, de aan Croesus toegeschreven munten, dragen op de voorzijde een naar elkaar toegekeerde leeuw- en stierpoot, een symbolische weergave van de leeuw, het koninklijk symbool van macht tegenover de inferieure tegenstander van de koning (stier). Op de keerzijde een groot en een klein incusum, het grote steeds tegenover de leeuw, het kleine tegenover de stier. Beide incusa werden afzonderlijk ingedrukt, het kleine steeds na het grote, aangezien het dit laatste soms overlapt. De zilverstater werd weldra de basis van het stelsel en er verscheen tevens een nieuwe, lichtere goudstater.

De verovering van Lydië door Perzië in 546 bracht de Perzen in contact met het muntstelsel. Onder de Perzische koningen, van Cyrus de Grote tot Darius I, werden aanvankelijk de ‘Creseiden’ nog verder aangemaakt. Maar al spoedig begonnen ook de Perzen met een eigen productie van gouden (dareik) en zilveren (siglos) munten, in een verhouding van 1 gouden dareik = 20 zilveren sigloi. Ze stellen de Perzische grootkoning voor in een ‘lopende-geknieelde’ houding met militaire attributen en worden, naargelang de afbeelding, ingedeeld in verschillende types van I tot IV. De sigloi-types I, II en IIIa, geïntroduceerd door koning Darius I, volgden elkaar snel op en liepen gelijktijdig met de productie van de eerste Atheense uilen op het Griekse vasteland. De Achaemenidische (Perzische) koningen gebruikten hun munten alleen voor de betrekkingen met de Griekse gebieden. Dit zou kunnen betekenen dat ze niet voor intern gebruik werden aangemaakt, maar alleen voor hun contacten met de Griekse wereld, zoals de Europese campagnes van Darius en Xerxes, voor de betaling van diplomatieke onkosten, Griekse huursoldaten en de plaatselijke logistieke kosten.

*Gouden dareik (455-420 vC), 8,33 g, type IVa: geknieelde Perzische
koning-boogschutter, houdt tevens een dolk vast (schaal 3/2)*

Het belang van de Perzische munten bij de oorlogsvoering wordt bewezen door de uitspraak van de Spartaanse aanvoerder Agesilaos (hij liet zich omkopen om geen strijd te voeren tegen de Perzen...) die in 394 vC beweerde dat hij uit Troas was verdreven door 30.000 ‘boogschutters van de koning’...

De uitvinding van munten als betaalmiddel drong al spoedig vanuit Klein-Azië door in Griekenland, waar men het belang ervan snel erkende. De vroegste munten hier werden geproduceerd in Centraal- (Aegina, Athene, Korinthe) en in Noord-

Griekenland in de Macedonische kuststeden.

Daar er geen opschriften zijn op deze munten is het moeilijk een evolutie vast te stellen en kan dit uitsluitend gebeuren aan de hand van schatvondsten die nooit een precieze chronologie geven, maar alleen een relatieve opeenvolging.

‘Ik ben het zegel van Phanes’

Deze beroemde munten van ‘Phanes’ (ca. 600 vC) worden beschouwd als zijnde de eerste Griekse munten met een inscriptie. Een eerste exemplaar werd gevonden in de fundering van het Artemision, de tempel opgericht ter ere van de godin Artemis, te Efese, aan de Ionische kust van Klein Azië. Als muntplaats wordt begrijpelijkerwijze Efese aangeduid want het afgebeelde mannetjeshert op de munten is immers het symbool van Artemis. De aan Phanes toegewezen electrummunten werden tot dusver gevonden in 7 denominaties, van stater tot $\frac{1}{6}$ stater, alle met de afbeelding van een hert. Alleen de 2 zwaarste munten dragen een legende: de 3 tot dusver bekende staters dragen een volledige inscriptie, de 4 bekende triten dragen slechts **ΦΑΝΕΟΣ** (van Phanes).

Deze unieke munt, gevonden in Halicarnassos (Bodrum, Turkije) en nu in het British Museum, draagt de inscriptie: **ΦΑΝΕΟΣ ΕΜΙ ΕΗΜΑ** (‘Ik ben het zegel van Phanes’).

Mogelijk geslagen in opdracht van een legerkapitein om zijn huurlingen te betalen. De munt wordt ontegensprekelijk gerelateerd met Efese, maar de inscriptie wordt aldaar vertaald in: ‘Ik ben het teken van de Verlichte’, Phanes was immers aldaar ook een aanbeden zonnegod.

‘Phanes’ electrum-stater, ca. 600 vC, 14,03 g (schaal $\frac{3}{2}$)

De inscriptie in deze zeer zeldzame munt loopt van rechts naar links, met Griekse letters in spiegelschrift. Een grazend mannetjeshert, naar rechts, als symbool voor Artemis. Wat als het hert het persoonlijk zegel was van Phanes? ... dan wordt de attributie aan Efese wel sterk afgezwakt!

De nog kleinere denominaties worden in dezelfde serie ondergebracht a.h.v. een identieke hertafbeelding, het gebruik van dezelfde muntstandaard en occasioneel dezelfde keerzijdestempel.

Hieronder enkele kleinere ‘Phanes’-denominaties (zonder inscriptie):

Efese, Phanes, ca 625-600 vC, electrum-hekte, 2,32 g (schaal $\frac{3}{2}$)

vz. voorste deel van mannetjeshert naar rechts, met hoofd achteruitkijkend
kz. opliggende stralen in een vierkante incuse

Efese, Phanes, ca 625-600 vC, electrum-hemiobool, 0,28 g (schaal ½)
 vz. hoofd mannetjeshert, naar rechts
 kz. verheven lijnen in een vierkant incuse
 CNG, Triton IX

Het gebruik van een individuele naam, in deze fase van het muntgebruik, is een mijlpaal: een individu, hetzij een officier of een burger, of het is een gemeenschap als een collectief, neemt de verantwoordelijkheid over de intrinsieke waarde die de munt moet vertegenwoordigen.

Electrum-denominaties : volgens de Miletische standaard, vóór 494 vC

stater	eenheid	14,10 g	(stater = standaard)
hemistater	½ stater	7,05	
trite	⅓	4,70	
hekte	⅙	2,35	
hemihekte	⅓	1,18	
(electrum-obool)	⅓	0,59	
(electrum-hemiobool)	⅓	0,29	zeer zeldzame denominaties
	⅓	0,15	
	⅓	0,08	

Artemis, Griekse godin van de jacht, dochter van Zeus en zuster van Apollo, behoort tot de 12 goden van het Pantheon.

Geraadpleegde werken

Dr. J.P.A. van der Vin, *Het geld van Grieken en Romeinen*, Leuven 1984.
 Simone Scheers, *Griekse en Romeinse Numismatiek*, cursus numismatiek K.U. Leuven.

Rudy Dillen

(Overgenomen uit het clubblad van Numismatica Herentals, n° 28 en 30, aug/okt 2006)